

Mennska

Á móti mér tekur hópur af bronsskúlptúrum sem Ólöf Nordal hefur dreift um gólfið á vinnustofu sinni. Skúlptúrarnir eru misstórir og hafa allir tekið á sig myndir af fígúrum. Við fyrstu sýn virðast fígúrunar áþekkar, enda allar af sömu tegund bronsskúlptúra, en hafa þegar betur er að gáð hver sín sérkenni. Þegar hverri og einni er veitt nánari athygli koma í ljós einstaklingseinkenni. Fígúrunar virðast búa yfir persónuleika, eins og sú sem hefur verið staðsett í miðjum hópnum. Hún hallar undir flatt og horfir beint framan í gestinn eins og hún vilji bjóða upp á samtal. Hvað viltu? hugsa ég. Hver ertu og hvað ertu að reyna að segja mér? Vingjarnlegt andlitið kallar ekki aðeins á athygli heldur vekur samkennd.

Augun hvarfla yfir hópinn og staðnæmast við aðra fígúru sem situr rogginn í sæti sem hífir hana upp yfir gólflötinn. Þessi reynir að telja mér trú um að hún þurfi ekki á mér að halda, hugsa ég um leið og augun hvarfla að smáfaxinni fígúru sem næstum skreppur saman í umkomuleysi. Fígúrunar virðast mennskar en samt líta þær ekki út eins og manneskjur. Þær eru handalausar, með stýfða vængi og gogg á andliti. Hvaðan koma þessir mannfuglar og hvernig lentu þeir einmitt hér? hugsa ég. Þetta eru augljóslega ekki fuglar af þeirri tegund sem við þekkjum best. Þarnar er hvorki æður né lóa, staðfugl né farfugl. Þetta hljóta því að vera flökkufuglar af einhverri þeirri tegund sem stundum villast af leið, lenda hér í skamma stund og ýmist halda áfram til annarra heimkynna, eða veslast upp og deyja í óblíðri veðráttu sem þeir eiga ekki að venjast. Sumir reyna að búa um sig á nýjum stað og stundum tekst það.

Hugmyndir okkar um hvað það þýðir að vera manneskja eiga sér djúpar rætur í vestrænni heimspeki sem gerir ráð fyrir því að sumar manneskjur séu mennskari en aðrar. Hún gerir ráð fyrir að mennskan tilheyri aðeins völdum hópi þeirrar tegundar sem kölluð er maður. Hugmyndin um manninn og mennskuna hvílir á valdinu til að skilgreina hvaða einstaklingar úr hópi tegundarinnar maður geti gert tilkall til mennskunnar. Andstæða mennskunnar er villimennskan, sem hefur ekki aðeins verið eignuð ótömdum dýrum heldur öllum þeim manneskjum sem ekki eru taldar eiga tilkall til mennskunnar.

Þessi skilningur á mennskunni byggir á andstæðupörum sem búa til visst stigveldi sem hefur í gegnum söguna leitt til undirokunar og á endanum útilokunar. Þessi hugsun á sér djúpar rætur og hvílir á þeirri hugmynd að manneskja geti ekki verið dýr ef hún er mensk, en ef hana skortir tiltekna eiginleika sem taldir eru birtingarmynd mennskunnar er opnað á þann möguleika að hægt sé að skilgreina aðrar manneskjur sem dýr. Skýrasta dæmið um þetta eru manneskjur sem líta á sjálfar sig sem mennskar en selja aðrar manneskjur í þrældóm. Þetta gerist þegar einn hópur telur sig hafa vald yfir hinum á forsendum efnahags, þjóðfélagsstöðu, þjóðernis eða hvers annars sem gerir hina manneskjuna varnarlausu. Pósthúmanísk heimspeki hefur gert tilraun til að afbyggja þessa hugsun með því að undirstrika að mennskan sé hugtak sem nái yfir fleira en eitthvað eitt. Það sé hægt að vera mensk, óháð kyni, stétt, kynþætti, þjóðerni, trúarsannfæringu eða líkamlegu og andlegu atgervi. Mennskan sé ekki einkaréttur hinna efnuðu og valdamiklu heldur tilheyri öllum manneskjum. Það er jafnvel hægt að ganga lengra og draga í efa að mannkynið í heild sinni, eigi rétt umfram aðrar tegundir lífríkisins.

Margrét Elísabet Ólafsdóttir